

HERESZTETIKAI ÉS RETORIKAI STRATÉGIÁK EGY NYÍLT „FRAMING” SZITUÁCIÓBAN

Elmélet és egy kísérleti kutatás eredményei¹

Körösényi András

(Társadalomtudományi Kutatóközpont, Politikatudományi Intézet;
ELTE Állam- és Jogtudományi Kar)

Patkós Veronika

(Társadalomtudományi Kutatóközpont, Politikatudományi Intézet)

Plesz Bendegúz

(Társadalomtudományi Kutatóközpont, Politikatudományi Intézet)

Susánszky Pál

(Társadalomtudományi Kutatóközpont, Politikatudományi Intézet)

*A tanulmány beérkezett: 2022. május 24., opponálás: 2022. május 30. – 2022. július 26.,
véglegesítés: 2022. szeptember 9.*

ÖSSZEFOGLALÓ

Egy politikai vita megnyerése érdekében a politikai szereplők két, analitikailag különböző ellenkeretelési stratégiát alkalmazhatnak, a retorikát és a heresztetikát. A retorika az, amikor az ellenérveket a vita eredeti dimenziójában fogalmazzák meg, míg a heresztetika az eredeti kerethez képest más dimenzióban használ érveket. Bár mind a retorika, mind a heresztetika szinte mindenütt előforduló jelenség a közvélemény-formálás folyamatában, nincsenek általános szabályok hatékonyságuk meghatározására. Jelen tanulmány egy 2020-ban Magyarországon végzett survey-kísérletre (N = 2000) támaszkodva tárja fel a két stratégia hatékonyságát meghatározó tényezőket. A tanulmány bevezeti a nyílt és a trade-off-os keretelési helyzetek fogalmi megkülönböztetését, és bemutatja, hogy az eredmény függhet a keretelési helyzetek szerkezetétől is. Míg a heresztetika erőteljesen trade-off-os, addig a retorika a nyílt keretelési helyzetekben gyakorol hatást. Ezen túlmenően az ellenkeretelés hatékonysága függ a válaszadók párthovatartozásától és a kapcsolódó attitűdök erősségétől.

Kulcsszavak: framing ■ keretelés ■ ellen keretelés ■ retorika ■ heresztetika ■ survey-kísérlet

William Riker (1986) szerint a politikai szereplők két, egymástól analitikusan megkülönböztethető stratégiát alkalmazhatnak a nyilvánosság meggyőzésére:

a retorikát és a heresztetikát. Míg a retorika az ékesszólás vagy érvelés útján történő meggyőzés, addig a heresztetika – a választói preferenciák adott halmaza mellett – a döntési helyzetek manipulálására, azaz „az ízlések és alternatívák struktúrájának” (Riker, 1983: 55.) a megváltoztatására irányul. A heresztetika mindenütt jelen van, mivel a politikai küzdelem vesztese arra motivált, hogy „találjon egy olyan kérdést, amely megosztja a győzteseket”, és egy új többséget teremt (Riker, 1982). A heresztetika Riker által megkülönböztetett öt típusából ebben a kutatásban a megítélés dimenziójának megváltoztatását (MDM) helyezük a középpontba. Az MDM az ellenérveknek az eredetitől eltérő dimenzióban történő megfogalmazását jelenti. Hogy ezeket a fogalmakat közelebb hozzuk a keretezéskutatás (*framing*) kontextusához, retorika alatt az adott problémakeretben megfogalmazott érveket értjük (Wedeking, 2010: 619.), míg heresztetika alatt olyan érveket értünk, amelyek egy alternatív keretet, azaz a megítélés új dimenzióját hozzák létre.² Ha például a költségvetési hiány csökkentése érdekében a közkiadások csökkentésére irányuló szakpolitikai javaslatot veszünk alapul, akkor az adott költségvetési szakpolitikai keretezésen belül, azaz retorikai stratégiát alkalmazva érvelhetünk ellene, a nem szándékolt következményekre, például a gazdasági növekedésre gyakorolt negatív hatásra és annak a költségvetési bevételekre gyakorolt tovaggyűrűző hatására hivatkozva. Alternatívaként, egy heresztetikai stratégiát alkalmazva, érvelhetünk a javaslat ellen egy új perspektívát (pl. MDM által) felhozva, mint például a társadalmi igazságosság, emlékeztetve a megszorító intézkedések potenciálisan negatív társadalmi hatásaira.

Riker amellett érvel, hogy az MDM hatékony eszköze lehet a közvélemény formálásának, bár nem ad támpontokat arra vonatkozóan, hogy milyen tényezők határozzák meg egy ilyen manőver sikerét. Mint állítja, a heresztetika végső soron egy próba-hiba módszer, azaz inkább „művészet, nem tudomány” (Riker, 1986: IX.). Ebben a tanulmányban megkérdőjelezzük Riker feltételezését, és célunk a különböző keretezési stratégiák hatását meghatározó tényezők feltárása, különös tekintettel a sikeres heresztetikai manőver, azaz az MDM-et meghatározó tényezők feltárása. Vizsgáljuk az eredeti dimenzióban (azaz a retorikában), illetve az eredeti kerethez képest más dimenzióban (azaz a heresztetikában) megfogalmazott ellenérvek hatását, mint két különböző stratégiát, amelyek egy szakpolitikai vita megnyerésének alternatív eszközeiként alkalmazhatók.³

Folytatjuk a Jennifer Jerit (2008) és Justin Wedeking (2010) által megkezdett kutatási irányt, hogy feltárjuk a retorika és a heresztetika (MDM) hatékonyságát a közvélemény alakításában. Megvizsgáljuk, hogy milyen feltételek mellett lehet sikeres az ellenérvelés a közvélemény megváltoztatásában, akár retorikai, akár heresztetikai eszközökkel. Egy 2020-ban Magyarországon végzett kérdőíves kísérletünkre támaszkodva a retorika és a heresztetika alkalmazá-

sának lehetőségeit és korlátait vizsgáltuk a polgárok politikai preferenciáinak és attitűdjeinek alakításában, azaz egy sikeres ellenkeretezési tevékenység elemeit bontjuk ki egy Riker-féle szakpolitikai vitát modellező kérdőíves kísérletben.

Az eredmények azt mutatják, hogy mind a retorikai, mind a heresztetikai keretek jelentős hatást gyakorolnak a döntési preferenciákra. Az alcsoportos elemzések azonban azt mutatják, hogy a párthovatartozásnak kivételesen erős moderátori hatása van.

A kutatás két új eredménnyel szolgál. Először is, bevezeti a *nyílt* és a *trade-off-os* keretezési helyzetek közötti fogalmi megkülönböztetést, és kimutatja, hogy a körülmények szerkezete meghatározó: míg a *trade-off-os* helyzetekben a heresztetika erőteljes hatást fejt ki, addig a retorika erős hatást gyakorolhat a nyílt keretezési helyzetekben.

Másodszor, empirikus szinten megragadhatóvá teszi Riker heresztetika-fogalmát. A heresztetika fogalmával Riker elméleti feloldást talált arra a kérdésre, hogy a polgárok preferenciái alapvetően rögzítettek vagy rugalmasak-e. A tanulmány empirikusan is meghaladja az exogenitás-endogenitás paradoxonát: az elméleti szakirodalomban használt „preferenciák” fogalmát az attitűdök és a döntéshozatali preferenciák közötti egyértelmű fogalmi megkülönböztetés révén dekonstruálja.

A KERETEZÉSI HELYZETEK SZERKEZETE

A keretezési kísérletek általában két- vagy többdimenziós kérdéseket feltételeznek, amikor politikai döntést kell hozni. Mindazonáltal fontos különbséget tudunk tenni kétféle keretezési helyzet között: a *trade-off-os* és a nyílt keretezési helyzet között. Az előbbi esetben erős *trade-off* van az érv hatásai között egy kérdés egyik, illetve másik dimenziójában, mivel a két megfontolás egymással ellentétes hatással jár. Felidézzük a klasszikus gyűlöletcsoportok demonstrációjára vonatkozó kísérletet (Nelson et al., 1997; Sniderman–Theriault, 2004; Chong–Druckman, 2007), amelyben a kérdést eltérő megítélési dimenzióban (a szólásszabadság, és a közbiztonság) fogadó kezelési csoportok válaszádoit arról kérdezik, hogy támogatnák-e egy gyűlöletcsoport tüntetésének engedélyezését, még akkor is, ha fennáll az erőszak veszélye. A kísérleti eredmények azt mutatják, hogy a szólásszabadság-keretben való gondolkodás a tüntetés engedélyezése irányába hat, míg a közbiztonsági keretben való gondolkodás az ellenkező irányba, azaz a gyűlés betiltása felé ösztönöz. A keret, azaz a megítélés dimenziójának megváltoztatása tehát automatikusan az ellenkező oldal törekvéseit szolgálja a vitában, mivel a versengő dimenzióban csak az ellenkező politikai irányt támogató érvnek van értelme. Figyelemre méltó, hogy a legtöbb szerző, aki *trade-off-os* keretezési helyzetekben lévő

eseteket kutat, nem is veszi figyelembe az uralkodó dimenzióban megfogalmazott ellenérvek lehetőségét, feltételezve, hogy ez ellenkezne a józan ésszel. Teljesen érthető, ugyan ki érvelne egy gyűlés betiltása mellett a szólásszabadság nevében? Lehet érvelni a gyűlés engedélyezése mellett az egyik, vagy el-lene a másik mérlegelési dimenzióban, de az ellenféllel azonos dimenzióban érvelni, azaz retorikai vitát folytatni hiábavalónak tűnik. Az ilyen helyzetekben az érvek egy bizonyos választás mellett annyira nyomasztóak az uralkodó keretben, hogy ahhoz, hogy esélyt adjunk egy ellenkező álláspontnak, a megítélés dimenzióját kell megváltoztatni, azaz újra- vagy ellenkeretezésre van szükség. Ezért ezek ideális esetek a robusztus keretezési hatás, jelen esetben a heresztetika bemutatására.

Ezzel szemben egy nyílt keretezési helyzet másképp működik. Ebben a helyzetben a pro és kontra érvek az egyes dimenziókon belül tisztességes esély-lyel befolyásolhatják a polgárok véleményét, azaz nincs köztük trade-off, mivel egyik sem tűnik irracionálisnak vagy a józan észnek ellentmondónak (itt két-dimenziós helyzetet feltételezünk). Például egy atomerőmű bővítése mellett és ellen egyszerre lehet környezetvédelmi érveket felsorakoztatni; vagy Jerit (2008) példájában Bill Clinton egészségügyi reformtervével kapcsolatban négy kü-lönböző dimenzióban megfogalmazott érvek szóltak a reform mellett és ellen.⁴ A nyitott keretezési helyzetek lehetővé teszik, hogy teszteljük a közvélemény-formálás két alternatív stratégiájának, a heresztetikának és a retorikának a hatásait.

A trade-off-os és a nyílt keretezési helyzeteket ideáltípusoknak tekintjük. Ezek nem dichotóm kategóriák, amelyek között az empirikus valóságban egy-értelmű határvonal húzódik: előfordulhat némi átfedés, azaz a konkrét esetek közelebb állhatnak az egyik vagy a másik típushoz.

Kutatásunkban a Jerit (2008) által megkezdett kutatási irányt folytatjuk, amely a retorika szerepét vizsgálja a heresztetika mellett a politikai vitákban. Jerit (2008) tanulmányával ellentétben azonban, aki Clinton egészségügyi re-formtervének tartalomelemzését végezte el, mi kísérleti kutatást végzünk. Az elmúlt két évtized kísérleteivel ellentétben, amelyek kizárólag a heresztetikára összpontosítottak, mi a retorikát, mint alternatív stratégiát is bevonjuk a ku-tatásba, hogy összehasonlíthassuk a heresztetika és a retorika hatását a köz-véleményre.

KUTATÁSI KÉRDÉSEK ÉS HIPOTÉZISEK

Heresztetika vs. retorika

Riker (1982, 1983) heresztetikai elmélete szerint az MDM hatékony eszköze lehet a közvélemény formálásának. A korai keretezési kísérletek megerősítet-ték a keretezés és/vagy a heresztetika közvéleményre gyakorolt elsöprő hatá-

sát. A keretkezéssel foglalkozó tanulmányok – támaszkodva Riker (1996: 6.) dominanciaelvére és az ügybirtoklás (*issue-ownership*) elméletére (Petrocik és társai, 2003; Jerit, 2008; Budge, 2015) – azt jósolták, hogy a politikai vitákban az ellentétes oldalak különböző szempontokat hangsúlyoznak, aminek következtében valójában „elbeszélnek egymás mellett” (Sniderman–Theriault, 2004; Chong–Druckman, 2007). Ez a heresztetika feltételezett központi szerepét jelzi.

A kortárs szakirodalomba azonban bekerült egy fenntartás: Jerit (2008) és Wedeking (2010) vizsgálatai kimutatják, hogy az ügybirtoklás és a heresztetika nem feltétlenül szorítja ki vagy teszi hatástalanná a retorikát. Jerit (2008: 2.) az 1993–1994-es amerikai egészségügyi reform során a politikai szereplők által alkalmazott heresztetikai és retorikai stratégiákat (Jerit ezeket keretkezésnek és elkötelezettségnek nevezi) együttesen vizsgálva megerősítve látta a retorika robosztus szerepét. Először is kimutatta, hogy a heresztetikának vannak bizonyos korlátai, és „vannak olyan feltételek is, amelyek mellett az elitek ösztönözve vannak arra, hogy párbeszédbe vonják ellenfelüket”, azaz, hogy retorikát alkalmazzanak. Másodszor pedig azt, hogy bizonyos körülmények között a másik fél bevonása, azaz a retorika hatékonyabb módja lehet a közvélemény támogatásának fenntartására, mint a heresztetika. Első kutatási kérdésünk (KK1) a fenti érvekből következik. Mi a hatékonyabb a közvélemény alakításában: a megítélés dimenziójának megváltoztatása (heresztetikai érvelés) vagy az eredeti dimenzióban való ellenérvelés (retorikai érvelés)?

A keretek sorrendje

A többféle, egymással versengő keretkezés esetében a szakirodalom szerint a keretkezés sorrendje és dinamikája fontos szerepet játszik, bár ezzel kapcsolatban vegyes várakozások és bizonyítékok állnak rendelkezésre. Chong és Druckman (Chong, 2013: 118.; Chong–Druckman, 2013) azzal érvel, hogy újabb keretek befogadásakor a korábbi keretek hatása inkább lecseng, ami arra enged következtetni, hogy a válaszadókra erősebben hat az általuk utolsónak kapott keret. Az érvek sorrendjének hatásairól szóló elméletalkotás során azonban tekintettel kell lennünk a félretájékoztató és az álhírek korrigálásának nehézségeit vizsgáló szociálpszichológusok által feltárt „folytatódó befolyásolási hatás”-ra (*continued influence effect*) is. E hatás szerint az információk explicit visszavonása ritkán szünteti meg a visszavont állítás hatását, vagyis a korábbi üzenetek hatása gyakran hosszabb ideig tart, így egy információt nehéz felülírni egy újjal (áttekintésért lásd Lewandowsky és társai, 2012; Chan és társai, 2017). Figyelembe véve ezeket az egymással versengő elvárásokat és eredményeket, második kutatási kérdésünket (KK2) a következőképpen fogalmazzuk meg: Van-e a keretek sorrendjének jelentős hatása a válaszadók döntéshozatali preferenciáira?

Túl a preferenciák endogenitás/exogenitás paradoxonán

Míg a közösségi döntések elmélete (*public choice*) és a mainstream politikatudományi kutatások azt feltételezik, hogy a polgárok preferenciái rögzítettek, vagy „exogén módon adottak” (Dahl, 1956; Downs, 1957), addig mind az interpretatív társadalomtudomány, mind a politikai kommunikációkutatás azt állítja, hogy a politikai folyamat során az elit diszkurzusa endogén módon alakítja őket (Disch, 2011; Chong–Druckman, 2013). Álláspontunk szerint ezt a polgárok preferenciáinak rögzített vagy rugalmas természetével kapcsolatos paradoxont elméleti-fogalmi értelemben megoldja vagy meghaladja Riker heresztetika-fogalma. Bár a preferenciák exogenitásának feltétele a Riker-féle heresztetika legtöbb típusára illik, beleértve az új alternatívák bevezetését, a napirend meghatározását, a szavazási eljárások manipulálását vagy a stratégiai szavazást, a megítélés dimenziójának megváltoztatása (MDM), ahogy azt maga Riker is elismeri (1983: 65.), kivételnek bizonyul. Nemcsak a preferencia-aggregáció módja és így eredménye, hanem (közvetve) az egyének preferenciái is megváltoznak az MDM esetén. Tehát az elmélet szerint a preferenciák rugalmasak. A kiemeltség (*saliency*) fogalma mind elméleti, mind empirikus szinten döntő fontosságú lesz számunkra, hogy megértsük az egyéni preferenciák manipulálhatóságát, vagy tágabban a preferencia endogenitás/exogenitás paradoxonát. Ugyanis a kérdéses ügy dimenzióinak erőssége, kiemeltsége (*saliency*), és nem a kontextustól elszigetelt preferencia változik meg, ahogyan azt Riker példáiból vagy a kortárs szakirodalom tüntető kísérleteiből tudjuk. Ami azonban „az alternatívák manipulálása során történik, az az, hogy ennek következtében a preferenciák kiemeltsége, fontossága (és így tartalma) is megváltozik” – állapítja meg Riker (1983: 65.). Ez azt jelenti, hogy a döntéshozatali alternatíva (a kontextus), azaz a megítélés dimenziójának manipulálása az, ami bizonyos preferenciák relevanciáját leértékeli, míg másokat felértékeli. Az értelmezési, megítélési kontextus a heresztetikán keresztül (MDM) történő megváltoztatása így az állampolgárok preferenciáinak endogén megváltozását eredményezi. Összefoglalva: az MDM, a rikeri heresztetika egy speciális típusa áthidalja az exogén preferenciák racionalista feltételezése és a preferenciák endogén formálódása közti szakadékot és így hidat alkot két elméleti-módszertani hagyomány, egyrészt a racionális választások elmélete, másrészt az interpretatív megközelítés és a kommunikációs kutatások között.

Riker koncepcionális újítására és az empirikus kutatási eredményekre (Zaller, 1992; Sniderman–Theriault, 2004) támaszkodva az elméleti szakirodalomban használt „preferenciák” fogalmának dekonstruálásán keresztül igyekszünk az exogenitás/endogenitás paradoxonát empirikus szinten is megragadni és megoldani. Kísérleti kutatásunkban fogalmi különbséget teszünk az attitűdök és a döntési preferenciák (DP) között. Az attitűdöket stabil hajlamnak tekintjük, amelyek hosszú távon változhatnak, de rövid távon rögzítettek, míg a DP a

konkrét választási helyzetekben és kontextusban kifejezett, konkrét politikai alternatívákkal kapcsolatos preferenciákra utal. Bizonyos értelemben, míg az attitűdök az exogén, addig a DP a polgárok preferenciáinak endogén aspektusát adja. Következésképpen a preferenciák fogalmának ezzel a kifinomultabb megközelítésével az egyéni preferenciák endogenitásának és exogenitásának az éles dichotómiája pontosítható vagy meghaladható.

Értelmezzük ezt a jelenséget részletesebben! A bevezetett fogalmi megkülönböztetés miatt a heresztetika, akárcsak az MDM, abban különbözik a retorikától, hogy nem az egyének meggyőződésének vagy attitűdjének megváltoztatásával, hanem a DP manipulálásával foglalkozik (Paine, 1989).⁵ A kiemeltség, vagy fontosság (saliency) fogalma megmutatja, hogy a heresztetika hogyan változtathatja meg a döntési preferenciákat, még akkor is, ha az attitűdök meglehetősen stabilak maradnak. A heresztetika, mint a téma más dimenzióban való keretezése, a szelekciót és a kiemeltséget egyaránt magában foglalja. Entman megfogalmazásában: „Keretezni annyit jelent, mint kiválasztani egy észlelt valóság bizonyos aspektusait, és azokat egy kommunikáló szövegben kiemeltebbé tenni oly módon, hogy a leírt dologgal kapcsolatban egy bizonyos problémameghatározást, oksági interpretációt, erkölcsi értékelést és/vagy kezelési ajánlást támogassunk.” (Entman, 1993: 52).

Másképpen fogalmazva, Druckman (2001: 1042.) szavaival: „[a] keretezési hatás akkor jelentkezik, amikor egy probléma vagy esemény leírása során a beszélő a potenciálisan releváns szempontok egy részhalmozásának hangsúlyozásával arra készíti az egyéneket, hogy véleményük kialakításakor ezekre a szempontokra összpontosítsanak”.

Az egyik szempontra vagy megfontolásra való összpontosítás egy másik elhanyagolásával jár, még akkor is, ha ez a másik fontos attitűd. Ez az oka annak, hogy a DP változása a heresztetika alkalmazása esetében még akkor is endogén módon magyarázható, ha az attitűdök és értékek változatlanok maradnak. Ennélfogva az első hipotézisünk,

HIPOTÉZIS 1a: a heresztetikai ellenérvek szignifikánsan megváltoztatják a döntéshozatali preferenciákat, de nem változtatják meg az attitűdöket, és,

HIPOTÉZIS 1b: a retorikai ellenérvek mind a döntéshozatali preferenciákat, mind az attitűdöket szignifikánsan megváltoztatják.

A fentiek szerint az attitűdök különböznek a szakpolitikai preferenciáktól, mivel az attitűdök rövidtávon rögzítettek, míg a ténylegesen eldöntendő szakpolitikai kérdésekre vonatkozó preferenciák (DP) rugalmasabbak.

Feltételezésünk szerint a keretezés hatása a válaszadók tényleges szakpolitikai döntéseire (DP) szignifikánsabb, ha az erősebb mögöttes attitűdöket támogat. A keretezési helyzetek szerkezetére alapozva ez az általános feltevés két különböző hipotézisre bontható. Nyílt keretezési helyzetekben az érvek között egy dimenzióon belül is versenyre számíthatunk, míg a trade-off-os keretezési helyzetekben az érvek iránya és dimenziója között természetes az

összhang (még egyszer: ki érvelne a szólásszabadság nevében egy gyűlés be-
tiltása mellett?). Vagyis nyílt keretelési helyzetekben azt várjuk, hogy

HIPOTÉZIS 2a: a politikai döntési preferenciát nagyobb mértékben befo-
lyásolják a pro vagy kontra érvek, ha azok egy erősebb mögöttes attitűdhöz
kapcsolódnak, mint azok (akár pro, akár kontra), amelyek egy gyengébb atti-
tűdhöz kapcsolódnak.

A trade-off-típusú keretelési helyzetekben azonban a különböző megíté-
lési dimenziók különböző politikai eredményekhez illeszkednek, ami azt je-
lenti, hogy bizonyos mögöttes attitűdök bizonyos preferált eredményekre való
hajlamot vetítenek előre. Ha a heresztetikát alkalmazó találna egy másik, erő-
sebb mögöttes attitűdöt, amely jobban támogatja az ügyét, mint a kiinduló at-
titűd, akkor sikeresebben érvelhetne az adott attitűdhöz illeszkedő dimenziót
felhasználva. Ilyen helyzetekben hihető az a várakozás, hogy a válaszadók a
mögöttes attitűdök erőssége alapján egy bizonyos kérdés irányát fogják előny-
ben részesíteni. Következésképpen az ezt az irányt támogató bármely dimen-
zióban megfogalmazott érv hatékonyabb lesz. Összefoglalva,

HIPOTÉZIS 2b: ha a válaszadók erősebb attitűdjei az X eredményt támo-
gatják, akkor az X eredményt támogató bármely dimenzióban megfogalma-
zott érv hatékonyabb lesz az Y eredményt támogató érvekhez képest.

A pártosság szerepe

A következőkben a pártpreferenciák moderátor szerepére koncentrálunk.
A pártpreferenciák különösen fontosak a versengő keretelési helyzetek dina-
mikájának megértéséhez (Slothuus, 2016). Az állampolgárok reakciói a külön-
böző keretelésekre meglehetősen bizonytalan, de a párthovatartozás fontos
befolyásoló tényezője lehet az értékeléseknek, különösen amikor versengő ke-
retelési helyzetről van szó. A politikai pártok komoly hatással bírnak a vélemé-
nyek formálódására (Campbell et al., 1960). Lehetne azzal érvelni, hogy a párt-
preferencia és a választók különböző ügyekben elfoglalt álláspontja endogenitási
problémát vet fel; azaz a pártpreferenciákat és a policy preferenciákat ugyanaz
az ok mozgatja, de a szakpolitikai álláspontok nagyobb valószínűséggel változ-
nak, mint a pártidentitás. Kísérleti kutatások megmutatták, hogy a politikusok
gyakran képesek változást előidézni pártos követők politikai pozícióiban
(Broockman–Butler, 2017), és hogy a pártos választók igyekeznek a saját állás-
pontjukat a politikai táborukéhoz igazítani (Druckman et al., 2013). Vagyis vá-
rako zásunk szerint a pártpolitikai elfogultság fontos szerepet játszik a kerete-
zési folyamat hatékonyságának meghatározásában, különösen a versengő ke-
retetek esetében. Hipotézisünk a pártosan motivált érvelés elméletében
gyökerezik, amely szerint a pártpolitikai motivációk kulcsszerepet játszanak az

állampolgárok véleményformálásában (Taber et al., 2009; Bolsen et al., 2014; Claassen–Ensley, 2016). Ezért azt feltételezzük, hogy:

HIPOTÉZIS 3: a választókat nagyobb mértékben befolyásolják azok a keretek, amelyek összhangban vannak az általuk támogatott párt álláspontjával, és kisebb mértékben hatnak azok a keretezések, amelyek ellentétesek a pártjuk álláspontjával.

A válaszadók szofisztikáltságának szerepe a keretek befogadóképességében

Zaller (1992) munkája kulcsfontosságú a keretezési folyamat befogadói oldalának megértéséhez. Érvelése szerint a médiatartalmak a legnagyobb hatást azokra gyakorolják, akik a legkevésbé vannak kitéve a médiatartalmaknak. Pontosabban, azokra, akik kevés politikai ismerettel rendelkeznek és kevésbé érdeklődnek a politika iránt – így ők kevesebb munícióval rendelkeznek a médiaüzenetekkel szemben. Másrészt, azok, akik a leginkább érdeklődnek a politika iránt és a legnagyobb valószínűséggel találkoznak politikai médiatartalmakkal, általában a legpártosabbak is, így – a minimális hatások hagyományával (minimal effects tradition) összhangban – kevésbé valószínű, hogy a médiatartalmak befolyásolják őket (Zaller, 1992). Más szerzők azt is hangsúlyozzák, hogy a politikailag érdeklődőbb és tájékozottabb polgárok értékeléseit nehezebb megváltoztatni vagy manipulálni, mert rendelkeznek a belső ellenérvek generálásának képességével, és az egyes kérdésekről alkotott véleményük erősebb, így az új információk kevésbé lepik meg őket (Druckman–Lupia, 2000). Ebből következik, hogy

HIPOTÉZIS 4a: a kevésbé tájékozott polgárok döntési preferenciáira nagyobb hatással van a retorika és a heresztetika, és a

HIPOTÉZIS 4b: a kevésbé érdeklődő polgárok döntési preferenciáira nagyobb hatással van a retorika és a heresztetika.

MÓDSZERTAN

A téma kiválasztása és leírása

A keretek és ellenkeretek különböző kombinációi hatásának tesztelésére egy online survey-kísérletet végeztünk. A kísérletünkben használt szakpolitikai eset kiválasztásánál az alábbi szempontokat vettük figyelembe: 1) Sniderman és Theriault (2004) érveléséhez hasonlóan, a különböző keretek hatásának vizsgálatakor fontos, hogy nagy jelentőségű politikai kérdést válasszunk, amely régóta fennálló és versengő viták tárgyát képezi. 2) Arra is törekedtünk, hogy elkerüljük azokat a kérdéseket, amelyek a „kortárs politika fő csataterének”

(Sniderman–Theriat, 2004) számítanak, azaz amelyeket vagy a választók ki-kristályosodott véleménye vagy erős pártpolitikai megosztottság jellemez. Ezért olyan politikai kérdést kerestünk, amelyet a politikai közösség a kísérletet megelőző hónapokban vagy években nem vitatott meg széles körben. 3) Fontos volt a kérdés sokrétű jellege, vagyis diverz az ügy megítéléséhez kapcsolódó értékek és attitűdök szempontjából; azaz olyan politikai kérdést kellett találnunk, amelyet két, széles körben osztott értékre támaszkodó érvek alapján lehet támogatni vagy elutasítani. 4) Végül, ami a legnagyobb kihívást jelentette, alkalmasnak kellett lennie arra, hogy nyílt keretelési helyzetet tudjunk létrehozni: olyan kérdést kerestünk, amely mindkét fő értékre támaszkodva érvényes érveket kínál mind a támogatás, mind az elutasítás mellett; azaz olyan kérdést kerestünk, amely lehetővé teszi, hogy mindkét dimenzióban negatív és pozitív kereteket is megfogalmazzunk. Mindezeket a szempontokat figyelembe véve választottuk ki a paksi atomerőmű kapacitásbővítésének kérdését, a környezeti szempontok és a gazdasági szuverenitás dimenzióiban keretelve, amelyek egyaránt kínálnak érveket a bővítés mellett és ellen.

A paksi atomerőművet az 1980-as években építette a Szovjetunió; két blokkja az előrejelzések szerint 2037-ig fog működni. A két nukleáris blokk az ország energiatermelésének mintegy 45%-át biztosítja (MVM, 2017). Az atomerőmű kapacitásbővítéséről szóló „Paks II”-javaslat 2014-ben, egy moszkvai Orbán–Putyin-csúcstalálkozót követően került először a nyilvánosság elé. Az Orbán–Putyin-szerződés előzménye egy 2009-es törvény volt, amelyet az Országgyűlés 95%-os többséggel fogadott el az ország nukleáris kapacitásbővítéséről, még a szocialista kormány idején, a Fidesz hatalomra kerülése előtt.

2014-ben az Orbán Viktor vezette Fidesz-kormány bevezette a régi blokkok lecserélésének és a nukleáris kapacitás bővítésének a tervét. A javasolt alku szerint a Roszatom építené meg a két új blokkot, húsz éven át biztosítaná a nukleáris üzemanyagot és gondoskodna a nukleáris hulladékról. Az oroszok a projekt 80%-át (tízmilliárd eurót) hosszú lejáratú államközi hitelként finanszíroznák, a többit a magyar kormány finanszírozná, és egyedüli tulajdonos lenne. A bővítést a magyar zöld párt, az LMP heves kritikával illette, a környezetvédelemre hivatkozva. A szocialisták és más baloldali pártok az orosz hitelt és azt kifogásolták, hogy a szerződéseket harminc évre titkosították. A kormány az energiabiztonsággal, az energiafüggetlenséggel és az alacsonyabb árakkal érvelt a projekt mellett. A jobboldali ellenzéki párt, a Jobbik támogatta a törvényjavaslatot. A parlament 2014 februárjában, három hónappal a választások előtt fogadta el a törvényt. A választási kampányt a kormány rezsi-csökkentési programjának témája uralta, a Paks II. projekt nem került reflektorfénybe, a kérdés viszonylag gyorsan eltűnt a közbeszéd napirendjéről.

A 2017 harmadik negyedévében végzett reprezentatív felmérés (European Social Survey, 2017) adataiból a lakossági attitűdöket vizsgálva megállapítha-

tó, hogy a magyar lakosság részéről az atomenergia, mint energiaforrás közepes szintű támogatottságot élvez, szemben a szén és a földgáz alacsonyabb, a megújuló energiaforrások magas támogatottságával.⁶ Az atomenergia használatának támogatása független a párthovatartozástól (a legutóbbi választások során a törvényhozásba bekerült pártokra vagy koalíciókra leadott szavazatokat figyelembe véve ANOVA-val teszteltük a csoportok közötti különbségeket, $N = 763$; $F = 0,697$; $P = 0,498$), független a nemtől ($N = 1484$; $F = 1,625$; $P = 0,203$), valamint az életkortól ($N = 1482$; $P = 0,073$; $r = -0,046$). Mint látható, az atomenergia használata kiegyensúlyozottan közepes-alacsony szintű támogatottságot élvezett a magyar társadalomban, és nem volt szignifikáns különbség az életkor, a nem és a pártpreferenciák figyelembevételével.

Az atomenergia támogatásához hasonlóan az ESS-felmérés adatait használtuk fel annak ellenőrzésére, hogy a környezeti és gazdasági szuverenitással kapcsolatos attitűdök hasonló támogatottságot élveznek-e a lakosság különböző alcsoportjaiban. Arra vonatkozó kérdéseket használtunk, hogy mennyire aggódnak a válaszadók amiatt, hogy Magyarország túlságosan függ az energiaimporttól (1–5, az 1 azt jelzi, hogy egyáltalán nem aggódik, $N = 1546$, átlag = 3,05; St.D. = 0,892), valamint a természet és a környezet védelmének fontosságát (1–6, az 1 azt jelzi, hogy nagyon fontos, $N = 1457$; átlag = 1,98; St.D. = 0,989). E két változó alapján úgy tűnik, hogy a környezetvédelmi attitűdök függetlenek az életkortól és a pártválasztástól ($N = 730$; $F = 0,941$; $P = 0,391$), és gyengén kapcsolódnak a válaszadók neméhez ($N = 1457$; $r = -0,097$; $P = 0,000$), ami azt jelzi, hogy a természet és a környezet iránti törődés a nők számára valamivel fontosabb. A szuverenitással kapcsolatos attitűdök gyengén kapcsolódnak az életkorhoz ($N = 1546$; $r = 0,103$; $P = 0,000$), ami azt jelenti, hogy az idősebbek valamivel jobban aggódtak az energiafüggőség miatt), míg a válaszadók nemével ($N = 1546$; $r = 0,031$; $P = 0,228$) és a pártválasztással ($N = 794$; $F = 0,896$; $P = 0,409$) nem állnak kapcsolatban. Bár ez a két változó nem hasonlítható össze közvetlenül egymással, mivel mind a kérdések sajátosságai, mind a használt skálák tekintetében különböznek, átlagértékeik arra utalnak, hogy a környezetvédelmi szempontok fontosabbak vagy érthetőbbek lehetnek a magyar állampolgárok számára, mint a gazdasági szuverenitással kapcsolatosak.

Összefoglalva, azt állítjuk, hogy a paksi atomerőmű-bővítés szakpolitikai kérdése osztja a fent felsorolt tulajdonságokat, amelyek ideális témát biztosítanak a versengő keretezés hatásának tanulmányozására. Egy olyan régóta fennálló és versengő, nagy jelentőségű kérdésről van szó (Sniderman és Theriault, 2004), amely az elmúlt években kívül esett a magyar közbeszéd fő fókuszán. A legfontosabb, hogy a kérdés nyitott keretezési helyzetet biztosított, azaz a bővítés mellett és ellen egyaránt megfogalmazhatók érvek két, a magyar állampolgárok számára általában fontos értékdimenzió segítségével.

A kísérlet felépítése

Kísérletünket úgy terveztük meg, hogy a paksi atomerőmű kapacitásbővítésével kapcsolatos Riker-féle stratégiai dilemmát modellezzhessük. Mind az atomerőmű-párti, mind az atomerőmű-ellenes érveket két különböző dimenzióban foglalmaztuk meg: környezeti, vagy gazdasági szuverenitáson alapuló érveket használva. Négy különböző keretet és azok kombinációit használtuk, aminek eredményeként 12 kezelési csoportot alakítottunk ki: közülük négy kapott egy keretet, nyolc pedig egy keretet és egy ellenkeretet is, továbbá egy kontrollcsoportot (nem kaptak érveket, csak egy semleges egysoros leírást a témáról) (lásd: 1. táblázat). A keretek és ellenkeretek kombinációja retorikai vagy heresztetikai vitákat modellez, attól függően, hogy a második keret milyen érvelési dimenziót biztosít. Ha ugyanazt a dimenziót használják, akkor a keretek kombinációja retorikai vitát modellez, ha viszont más dimenziót használnak, akkor heresztetikai vitát modellez. A négy keret megfogalmazásakor arra törekedtünk, hogy hossz, erősség, hangnem és szerkezet szempontjából hasonló érveket építsünk fel (lásd az 1. függelék).⁷ Irányuk és dimenziójuk alapján a négy keret nevének rövidítésére a ProEnv, ConEnv, ProSov és ConSov címkéket használjuk. Az online survey-kísérletet 2020 júliusában (N = 2000) végezte egy professzionális közvélemény-kutató cég (NRC, <https://nrc.hu>). A minta reprezentatív volt az internet-hozzáféréssel rendelkező, 18 és 67 év közötti magyar lakosságra nem, életkor, régió és iskolai végzettség szerint. A válaszadók átlagéletkora 42 év volt, 62%-uk nő, 34%-uk rendelkezett felsőfokú végzettséggel.

1. táblázat. A kísérlet struktúrája

<i>Önálló keretek vagy keret nélkül</i>	<i>Ellen-keretek az eredeti dimenzióban (Retorika)</i>	<i>Ellen-keretek egy új dimenzióban (Heresztetika)</i>
Kontrollcsoport		
ProSov	ProSov & ConSov	ProSov & ConEnv
ConSov	ConSov & ProSov	ConEnv & ProSov
ProEnv	ProEnv & ConEnv	ConSov & ProEnv
ConEnv	ConEnv & ProEnv	ProEnv & ConSov

A kísérlet során a résztvevőket véletlenszerűen osztottuk be a 12 kezelési csoportba vagy a kontrollcsoportba. A minta leíró statisztikáit kezelési csoportok szerint a 2. függelék foglalja össze. A felmérés első részében a válaszadók egy rövid kérdőívet töltöttek ki demográfiai adataikról, politikai érdeklődésükről, politikai irányultságukról, valamint környezetvédelmi és szuverenitási attitűdjeikről. Ezután rövid újságcikkek stílusához hasonló szövegeket olvastak, kezelési csoportnak megfelelően. A rövid kezelési szövegek elolvasása után a résztvevőket az atomerőmű-bővítéssel kapcsolatos véleményükről kérdeztük (döntési pre-

ferencia). A válaszadók 7-fokú skálán (1-től 7-ig) értékelték, ahol a magasabb pontszámok a bővítés nagyobb támogatottságát jelentették, az alacsonyabbak pedig a bővítés elutasítását. A kezelés utáni környezeti és gazdasági szuverenitással kapcsolatos attitűdökre is rákérdeztünk. A válaszadók egy 7-fokú skálán válaszoltak három-három kérdésre, amelyeket később faktorelemzéssel két változóvá egyesítettünk, és amelyek vagy a környezeti, vagy a gazdasági szuverenitással kapcsolatos attitűdöket mérik.⁸ Az elemzésben használt független változók a következők voltak: nem, a válaszadók életkora (években), lakóhely (1: falu; 2: város; 3: főváros), politikai érdeklődés (1: nincs érdeklődés és 4: erős érdeklődés között), napi politikai hírfogyasztás (30 perces blokkokban mérve; 1: nincs idő; 5: több mint 90 perc között). A magyar pártverseny kétpólusú dinamikája miatt a pártpreferenciára vonatkozó adatokat dummy-változóvá kódoltuk át (0: ellenzéki pártok szavazói; 1: kormánypártok szavazói). Míg néhány modellben a nem szavazókat is bevontuk, ezekben az esetekben egy három kategóriájú változót alkalmazva (0: nincs szavazási szándék vagy nem válaszolt; 1: ellenzéki pártok szavazói; 2: kormánypártok szavazói). A referenciakategóriákat mindig feltüntetjük az elemzésben.

A KÍSÉRLET EREDMÉNYEI

Leíró jellegű eredmények

A kapott keretektől függetlenül az idősebb válaszadók és a nők kevésbé támogatták a nukleáris kapacitásbővítést, míg a több vagy kevesebb hírt fogyasztó, a politika iránt jobban vagy kevésbé érdeklődő, valamint az alap-, közép- vagy felsőfokú végzettségük közötti különbségek nem voltak jelentősek. A válaszadók nukleáris kapacitásbővítéssel kapcsolatos álláspontja és a kezelés előtti attitűdök közötti kapcsolatokat is megvizsgáltuk mindkét attitűddimenzióban. A kezelés előtti környezeti attitűdök negatívan korreláltak ($r = -0,086$; $P = 0,000$), míg a kezelés előtti gazdasági szuverenitással kapcsolatos attitűdök pozitívan korreláltak a bővítés támogatásával ($r = 0,055$; $P = 0,014$). Ezek a gyenge korrelációk arra utalnak, hogy a DP ebben a konkrét politikai kérdésben meglehetősen laza kapcsolatban állhat a releváns alapállással. Ez azt jelenti, hogy esetünkben inkább nyílt, mint trade-off-os a keretezési helyzet.

Kísérletünkben a keretek sorrendje nem volt hatással a DP-re. A kontrollcsoporttal összehasonlítva nem volt szignifikáns különbség a nukleáris kapacitásbővítés támogatásában azok között, akik először kaptak pro-nukleáris keretet és azok között, akik először kaptak antinukleáris keretet. Ez az eredmény összhangban van a szakirodalom korábbi megállapításaival (Lecheler-de Vreese, 2013), amelyek szerint a keretek sorrendje csak a több hullámban végzett kísérletek esetén befolyásolja az értékelést. Olyan kísérleti konstruk-

cióban, ahol a válaszadók egyszerre szembesülnek az érvekkel és az ellenérvekkel, a keretek sorrendje nincs hatással.

Végül, míg a kísérletet megelőző években az atomenergia-kapacitás bővítésének témája gyakorlatilag nem kapott figyelmet a magyar közbeszédben, a kérdésben a válaszadók pártpolitikai szempontok szerint mégis erősen megosztottak voltak. A kontrollcsoportban egyértelmű különbséget találunk a kormánypártiak, az ellenzéki támogatók és a nem szavazók között. A kormánypárti szavazók sokkal inkább támogatják a bővítést, mint az ellenzéki támogatók (4,9 pont vs. 3,13 pont) és a nem szavazók (3,44 pont), míg az ellenzéki támogatók és a nem szavazók közötti különbség jelentéktelen.

Az önálló keretek hatása

Az egyes keretek hatékonyságát vizsgáltuk az atomerőmű-bővítés jóváhagyásával vagy elutasításával kapcsolatos döntési preferenciák megváltoztatásában a kontrollcsoporthoz képest.

A 2. táblázat 1. modellje egy OLS-regresszió eredményeit mutatja, amely a DP-t becsüli a válaszadók által kapott kereteket jelző dummy-változókkal; a referenciacsoport a kontrollcsoport (az összes kezelési csoport DP-re gyakorolt hatását tartalmazó modellt lásd a 3. függelékben). Azt is megvizsgáltuk, hogy a négy keret DP-re gyakorolt hatása hasonló-e, ha a négy keretet önmagukban kapták, mint a keretek általános hatása. Ennek a szempontnak a teszteléséhez a négyféle keretet négy dummy-változóként vettük be egy regresszióba, amelyek azt jelezték, hogy a válaszadó megkapta-e az adott keretet (1) vagy sem (0), függetlenül attól, hogy a válaszadók kaptak-e más kereteket és hogy melyiket (2. táblázat 2. modellje). A 2. modell azt mutatja, hogy az összes csoportot együttesen elemezve a négy keretből három szignifikánsan befolyásolta a DP-t.

Bár igyekeztünk ugyanolyan szerkezetű és erősségű kereteket kialakítani, a válaszadók nyilvánvalóan nem értékelték ugyanolyan mértékben ezeket az érveket. A négy keretből kettő mérsékelt hatással van a DP-re, míg két keretnek nincs jelentős hatása a kontrollcsoporthoz képest. Ezek az eredmények arra utalnak, hogy az atompárti álláspontok jobban képviselhetők a gazdasági szuverenitás-keretben, míg az atomenergia-ellenes érvek hatékonyabbak a környezetvédő keretben.

A heresztetikai és retorikai ellenkeretek hatása a DP-re és a vonatkozó attitűdökre

A két különböző keretet kapó csoportokban a retorikai és heresztetikai ellenérvek hatását mértük az általunk megkérdőjelezett eredeti keret hatásához képest. Vagyis a kétféle ellenkeret hatását az eredeti keret hatásával hasonlí-

tottuk össze azáltal, hogy összehasonlítottuk a keretek kombinációját kapók DP-jét (és attitűdjét) azokéval, akik csak az első keretet kapták.

A 3. táblázat az ellenkeretek hatását mutatja a DP-re, amikor az eredeti érvel szemben retorikát vagy heresztetikát használtunk. Az első együtthatók minden blokkban a retorikai ellenkeretek (pl. ProEnv, ConEnv vagy ProSov, ConSov) hatását mutatják, vagyis amikor a kihívó marad a megítélés azonos dimenziójában, míg a második együtthatók a heresztetika ellenkeretek (pl. ProEnv, ConSov vagy ProSov, ConEnv) hatását, vagyis az MDM-et mutatják.

Az 1. modellben mind a retorika, mind a heresztetika szignifikáns hatással volt. A retorikai érv átlagosan $-0,805$ ponttal változtatja meg a DP-t, míg a heresztetika átlagos hatása $-0,383$ pont. A két hatás közötti különbség közvetlen összehasonlításban is szignifikáns marad, ami a retorika erősebb hatását sugallja ebben az esetben. A 2. modellben a heresztetika hatása szignifikáns, míg a retorika hatása nem. A 3. modellben mindkét hatás szignifikáns, ugyanakkor az együttható és a magasabb szignifikanciaszint a heresztetika erősebb hatását sugallja, míg a 4. modellben mindkét hatás nem szignifikáns. Minden modellben minden szignifikáns hatás a várt irányba mutat. Ezek a vegyes hatások arra utalnak, hogy a heresztetika érvek nem feltétlenül erősebbek a retorikaiaknál. Bizonyos esetekben az ítékezés dimenziójának megváltoztatása hatékonyabb ellenérveket eredményez, míg más esetekben érdeemes a vita eredeti dimenziójában maradni.

2. táblázat. Az egyes keretek hatása a válaszadók döntési preferenciájára

	Modell 1		Modell 2
<i>Referenciacsoport: Kontrollcsoport</i>		<i>Referenciacsoport: Kontrollcsoport</i>	
ProEnv, mint önálló keret	.296 (.213)	Megkapott keret: ProEnv	.084 (.113)
ConEnv, mint önálló keret	-.353* (.213)	Megkapott keret: ConEnv	-.49*** (.113)
ProSov, mint önálló keret	.478** (.213)	Megkapott keret: ProSov	.278** (.113)
ConSov, mint önálló keret	-.087 (.213)	Megkapott keret: ConSov	-.362*** (.113)
Constant	3.678*** (.151)	Constant	3.816*** (.112)
Megfigyelések	768	Megfigyelések	2000
R-squared	.024	R-squared	.012

OLS-regresszió a DP becslésére. A tételek regressziós együtthatók, a standard hibák zárójelben vannak. *** $p < .01$, ** $p < .05$, * $p < .1$

3. táblázat. Az egyes keretek kapcsolások fogadásának hatása a teszt utáni szuverenitásra és a környezeti attitűdökre

	Modell (1)	Modell (2)	Modell (3)	Modell (4)	Modell (5)	Modell (6)	Modell (7)	Modell (8)	Modell (9)	Modell (10)	Modell (11)	Modell (12)
	DV: DP			DV: A kezelés utáni szuverenitási attitűd index								
Referencia-csoport	DV: A kezelés utáni környezeti attitűd index											
ProEnv												
Retorika												
ProEnv + ConEnv	-.805***				-.07				-.041			
	(.221)				(.089)				(.103)			
Heresztetika												
ProEnv + ConSov	-.383*				-.084				-.081			
	(.221)				(.089)				(.103)			
Referencia-csoport	ConEnv											
Retorika												
ConEnv + ProEnv	.312									.006		
	(.216)									(.09)		
Heresztetika												
ConEnv + ProSov	.364*									.15*		
	(.216)									(.09)		
Referencia-csoport	ProSov											
Retorika												
ProSov + ConSov	-.37*											.177*
	(.219)											(.103)
Heresztetika												
ProSov + ConEnv	-.623***											.136
	(.219)											(.103)

Amikor a kereteknek az attitűdökre gyakorolt hatását vizsgáltuk, szinte semmilyen hatást nem találtunk. Ha különbséget teszünk a retorikai és a heresztetikai kereteknek a válaszadók attitűdjeire gyakorolt hatása között (H1a és H1b), nem figyelhető meg következetes minta, és mind a retorikai, mind a heresztetikai keretek nagyrészt érintetlenül hagyják az attitűdöket, amint arról a 3. táblázatban beszámolunk. A 10. és 11. modellben megfigyelhető változások némileg meglepőek, mivel a környezeti attitűdök pozitív elmozdulása akkor következett be, amikor a válaszadók szuverenitáson alapuló ellenkereteket kaptak, ami nem olyan változás, amit várnánk. Összefoglalva, a hatékony heresztetikai ellenkeretek (ConSov a ProEnv után, ProSov a ConEnv után, és ConEnv a ProSov után) és a hatékony retorikai ellenkeretek (ConEnv a ProEnv után, és ConSov a ProSov után) nem befolyásolják a releváns attitűdöket a DP-re vonatkozó változás szerint. Ezért elfogadjuk a H1a-t, és elutasítjuk a H1b-t. Ezek az eredmények arra utalnak, hogy a retorikai és a heresztetikai viták mechanizmusai nem különböznek annyira, mivel az attitűdök változása egyik esetben sem előfeltétele a DP változásának.

A mögöttes attitűdök hatása

A H2 szerint megvizsgáltuk, hogy a különböző attitűdökkel rendelkező válaszadók hasonlóan vagy eltérően reagáltak-e az általunk használt négy keretre. Ennek a szempontnak a vizsgálatához a környezeti és szuverenitási attitűdökre vonatkozó változókat egy nominális változóvá alakítottuk át, amelynek három kimenete van: a válaszadó nagyobb jelentőséget tulajdonít a környezeti szempontoknak, mint a szuverenitási szempontoknak (0), hasonló jelentőséget tulajdonít mindkét szempontnak (1), vagy nagyobb jelentőséget tulajdonít a szuverenitási szempontoknak (2). A válaszok megoszlása korlátozza a vizsgálatot abban az értelemben, hogy azokhoz képest, akiknek erősebb a környezeti attitűdje (N = 808), és akik mindkét szempontnak azonos jelentőséget tulajdonítanak (N = 892) azok, akiknek erősebb a szuverenitással kapcsolatos attitűdje kisebbségben vannak (N = 300).

Az erősebb környezeti attitűdökkel rendelkezők esetében a (H2a) a ConEnv és a ConSov érvek, a (H2b) pedig a ProEnv és a ConEnv érvek esetében jelzett hatást. A 4. táblázat eredményei a H2b-t támasztják alá (az 1. modell esetében), míg a H2a-t egyik modell sem támogatja.

Az 1. modell azt mutatja, hogy az erősebb környezetvédelmi attitűddel rendelkezők nem fogékonyak a nukleáris bővítést támogató érvekre, míg a kiegyensúlyozott környezetvédelmi és szuverenitási attitűddel rendelkezők jobban meggyőzhetőek, mivel a négy keretből három befolyásolja őket. Végül, a szuverenitást a környezeti szempontokkal szemben előnyben részesítő válaszadók

viszonylag kis mintáján egyik keret sem volt szignifikáns hatással a kontrollcsoporthoz képest.

A kormány/ellenzék pártosság hatása

A kontrollcsoport leíró elemzése azt mutatja, hogy a kormánypárti szavazók a függetlenekhez és a keretek nélküli ellenzéki szavazókhoz képest erősen támogatták a bővítést, még akkor is, ha a korábbi felmérési eredmények nem mutattak szignifikáns különbséget az atomenergia felhasználásával kapcsolatos attitűdök és más releváns attitűdök között. Bár a két csoport eredeti álláspontja közötti különbség figyelmet érdemel, a H3 szerint itt arra összpontosítunk, hogy a keretek hatása a két pártcsoportban is eltérő-e.

Mivel a kormánypártiak és az ellenzékiek esetében eltérő hatásokat várunk, a két csoportra különböző OLS-modelleket készítettünk. A négy különböző keret hatását vizsgálva (5. táblázat) feltűnő, hogy az atomellenes érvek szignifikánsan negatív irányba mozdítják el az ellenzéki szavazók véleményét, míg az atomerőmű-párti keretek nem befolyásolják véleményüket. Ezekkel a hatásokkal ellentétben a kormánypárti szavazókat nem befolyásolják az atomellenes keretek. Ezzel szemben az atomenergiát támogató, szuverenitáson alapuló keretnek erős és szignifikáns hatása van e csoport véleményére, míg az atomenergiát támogató környezetvédelmi keret hatása pozitív, de nem szignifikáns.

Érdemes megnézni azt is, hogy a két pártos csoportban hogyan működnek a konkrét ellenkeretek, még akkor is, ha az adatok ilyen módon történő elemzésekor a minták mérete zsugorodik, és ezért a gyengébb hatások nem megfigyelhetők. A 6. táblázat az ellenkeretek hatását mutatja az elsőként környezeti keretet kapó csoportokban (a másik két, itt nem közölt csoportban mindkét csoportban minden hatás jelentéktelen). Amint láthatjuk, mind a szuverenitáson alapuló, mind a környezetvédelmi ellenkereteknek jelentős és igen szignifikáns hatásuk van mindkét csoportban, ha támogatják a saját párt-hovatartozásuk eredeti álláspontját, míg azok, amelyek megkérdőjelezzik az azonosuló pártos álláspontját, teljesen hatástalanok. Amint azt a 6. táblázat 3. modelljében látjuk, az egyetlen ProEnv-keretet kapó ellenzéki szavazókhoz képest a bármely ellenkeretet kapó ellenzéki szavazók nagyjából egy ponttal nagyobb arányban utasították el a nukleáris kapacitásbővítést. Hasonló tendencia érvényesül a kormánypárti szavazók esetében is, akik egy második, az atomenergia használatát támogató érvet kaptak (2. modell). Ezekben a csoportokban a kormánypárti szavazók támogatottsága a bővítés iránt több mint egy ponttal nő azokhoz a kormánypárti szavazókhoz képest, akik csak egy környezetvédelmi, atomenergia-ellenes keretet kaptak.

Az eredmények tehát erősen alátámasztják a H3-at, ami arra utal, hogy a pártpolitikai motivációjú érvelés erősen jelen volt abban a folyamatban, aho-

gyan a választók a különböző kereteket értékelték. Az ellenzék támogatói csak az atomerőmű-ellenes keretekre voltak nyitottak, a kormánypárti szavazók pedig csak az atomerőmű-párti keretekre, függetlenül attól, hogy azok retorikai vagy heresztetikai felépítésűek voltak. A két pártcsoport álláspontja közötti kezdeti különbségek tovább nőttek, amikor pozitív és negatív kereteket mutattak be nekik, mivel mindkét csoport szívesen igazította álláspontját a preferált politikai tábor irányába, míg ellenálltak az ezeket az álláspontokat megkérdőjelező kereteknek.

A politikai tájékozottság hatása – politikai érdeklődés és hírfogyasztás

A H4a és H4b kérdésekre adott válaszhoz elemeztük, hogy a keretek milyen hatást gyakoroltak a tájékozottabb és kevésbé tájékozott válaszadókra. Hipotéziseinknek megfelelően a politikailag kevésbé informált és kevésbé érdeklődő válaszadók esetében magasabb értékeket és/vagy nagyobb szignifikanciát vártunk a különböző keretek hatását jelző együtthatókra a kontrollcsoporthoz képest, mint a tájékozottabb és érdeklődőbb válaszadók esetében. A 7. táblázat 1–4. modellje összefoglalja a keretek általános hatását. Hipotéziseinkkel ellentétben nem találtunk bizonyítékot arra, hogy a jobban és kevésbé tájékozott csoportok között lényeges különbség lenne a keretek befogadóképességében, a kontrollcsoporthoz képest a magasan tájékozott és érdeklődő válaszadók (3. és 1. modell), illetve a kevésbé tájékozott és kevésbé érdeklődő válaszadók (4. és 2. modell) csoportjaiban.

4. táblázat. A keretek hatása a válaszadók három csoportjában a releváns attitűdök erőssége szerint

	Környezetvédelem a fontosabb attitűd Modell 1	Egyformán fontos Modell 2	Szuverenitás a fontosabb attitűd Modell 3
<i>Referenciacsoport:</i>			
<i>Kontrollcsoport</i>			
Megkapott keret: ProEnv	.108 (.165)	.073 (.177)	.037 (.304)
Megkapott keret: ConEnv	-.548*** (.169)	-.507*** (.174)	-.327 (.297)
Megkapott keret: ProSov	.259 (.164)	.463*** (.179)	-.207 (.302)
Megkapott keret: ConSov	-.348** (.168)	-.452*** (.174)	-.117 (.305)

	Környezetvédelem a fontosabb attitűd	Egyformán fontos	Szuverenitás a fontosabb attitűd
Constant	3.589*** (.167)	3.874*** (.172)	4.273*** (.301)
Megfigyelések	808	892	300
R-squared	.015	.019	.008

OLS-regresszió a DP becslésére. A tételek regressziós együtthatók, a standard hibák zárójelben vannak. *** $p < .01$, ** $p < .05$, * $p < .1$

5. táblázat. A négy különböző keret általános hatásai a Fidesz–KDNP (kormány) -szavazók és az ellenzéki szavazók csoportjaiban

	Kormánypárti szavazó	Ellenzéki szavazó
<i>Referenciacsoport: Kontrollcsoport</i>		
Megkapott keret: ProEnv	.312 (.233)	.063 (.196)
Megkapott keret: ConEnv	-.286 (.222)	-.424** (.208)
Megkapott keret: ProSov	.467** (.235)	.076 (.197)
Megkapott keret: ConSov	-.052 (.224)	-.58*** (.21)
_cons	4.599*** (.222)	3.443*** (.206)
Megfigyelések	407	674
R-squared	.014	.011

OLS-regresszió a DP becslésére. A tételek regressziós együtthatók, a standard hibák zárójelben vannak. *** $p < .01$, ** $p < .05$, * $p < .1$

A 7. táblázat azt mutatja, hogy bár az érdeklődő és tájékozott emberek hasonlóan fogékonyak az atomenergia-ellenes keretekre, mint az érdeklődő és tájékozottabb társaik, a kevésbé tájékozott és kevésbé érdeklődő emberek fogékonyak az atomenergia-szuverenitáson alapuló, pro-nukleáris keretre, míg az érdeklődő és tájékozottabb emberek nem. Ez azt jelenti, hogy bizonyos különbségeket fedezhetünk fel a tájékozottabb és kevésbé tájékozott csoportok között.

Ez azonban nem egészen az, amit feltételeztünk, mivel ez egy adott keretre korlátozódik; a másik három keret esetében nem találunk hasonló mintázatot. Ezért adataink nem támasztják alá erőteljesen a H4a- és H4b-értékeket,

mivel a kevésbé érdeklődő és kevésbé tájékozott alanyok esetében nem figyelhető meg a keretek általánosan erősebb hatása.

Összefoglalva az empirikus eredményeket, az ellenérvek típusa (heresztetika vagy retorika) nem volt fontos előrejelzője a keretek hatékonyságának, ami azt jelenti, hogy a heresztetika hatékony eszköz lehet a polgárok meggyőzésében, bár más esetekben a retorika még hatékonyabbnak tűnik. Az önálló keretek esetében egyes keretek hatékonyabbnak bizonyultak. Pontosabban a ProSov és a ConEnv önmagukban erősebbek voltak a többinél, ami egy trade-off-os helyzetre utal. A versengő helyzetek elemzése azonban kevésbé világos képet nyújt, mert a ConSov- és a ProSov-érvek hasonló hatással voltak. A retorika és a heresztetika hatásainak szembeállítása kétértelmű eredményeket hozott, ami arra utal, hogy bizonyos esetekben a retorika, míg más esetekben a heresztetika a sikeresebb stratégia. Második kutatási kérdésünkre (RQ2) válaszolva a keretek sorrendjének nem volt szignifikáns hatása, azaz nem volt különbség azon válaszadók között, akik először kaptak pro-nukleáris érvet, és azon válaszadók között, akik először kaptak antinukleáris érvet. A mögöttes attitűdök szerepére vonatkozó hipotéziseinkre térve, míg az előzetesen tesztelt mögöttes attitűdök csak lazán határozták meg a nukleáris bővítés preferenciáját (az erősebb környezeti attitűdök kisebb támogatást, az erősebb szuverenitási attitűdök pedig nagyobb támogatást jelentettek), a különböző keretek befogadóképessége a mögöttes attitűdöktől függött, ami részben alátámasztotta a H2b-t, míg a H2a-t nem támogatta. Azt találtuk, hogy a hírfogyasztás és a politikai érdeklődés a nyolcból hat esetben nem befolyásolta a keretezési folyamat hatását (H4a és H4b). Ez azt jelenti, hogy a tájékozottság szerepe az új információk befogadásában talán nem olyan fontos, mint azt a korábbi kutatások feltételezték.

6. táblázat. Az ellenkeretek hatása a kormánypárti és az ellenzéki szavazókra

	(1) Kormánypárti szavazó	(2) Kormánypárti szavazó	(3) Ellenzéki szavazó	(4) Ellenzéki szavazó
<i>Referenciacsoport: ProEnv</i>				
ProEnv + ConEnv	-.258 (.436)		-.847** (.382)	
ProEnv + ConSov	.023 (.424)		-1.007** (.403)	
<i>Referenciacsoport: ConEnv</i>				
ConEnv + ProEnv		1.435*** (.461)		.107 (.364)
ConEnv + ProSov		1.311*** (.43)		.422 (.371)

	(1) Kormánypárti szavazó	(2) Kormánypárti szavazó	(3) Ellenzéki szavazó	(4) Ellenzéki szavazó
_cons	4.825*** (.285)	3.719*** (.308)	3.783*** (.289)	2.982*** (.257)
Megfigyelések	103	92	157	164
R-squared	.005	.126	.045	.009

OLS-regresszió a DP becslésére. A tételek regressziós együtthatók, a standard hibák zárójelben vannak. *** $p < .01$, ** $p < .05$, * $p < .1$

7. táblázat. A keretek hatása a különböző csoportokra a hírfogyasztás és a politikai érdeklődés tekintetében

	<i>Hírfogyasztás</i>		<i>Politikai érdeklődés</i>	
	<i>Magas</i> Modell 1	<i>Alacsony</i> Modell 2	<i>Magas</i> Modell 3	<i>Alacsony</i> Modell 4
<i>Referenciacsoport: Kontrollcsoport</i>				
Megkapott keret: ProEnv	.143 (.227)	.056 (.129)	.183 (.181)	.005 (.142)
Megkapott keret: ConEnv	-.568** (.23)	-.445*** (.129)	-.495*** (.18)	-.459*** (.144)
Megkapott keret: ProSov	.107 (.226)	.354*** (.129)	.07 (.18)	.459*** (.144)
Megkapott keret: ConSov	-.461** (.227)	-.307** (.129)	-.343* (.179)	-.354** (.144)
Constant	3.942*** (.227)	3.754*** (.128)	3.858*** (.176)	3.764*** (.144)
Megfigyelések	601	1399	905	1095
R-squared	.011	.015	.009	.024

OLS-regresszió a DP becslésére. A tételek regressziós együtthatók, a standard hibák zárójelben vannak. *** $p < .01$, ** $p < .05$, * $p < .1$

Végezetül, a párthovatartozás bizonyult a legfontosabb moderátornak, amely meghatározza az egyes keretek hatását, ami erőteljesen alátámasztja a H3-at. Az elemzés erős megosztottságot mutat a pártállás szerint, mind a két pártcsoport eredeti álláspontja, mind a különböző keretek iránti fogékonyságuk tekintetében. A kormányt támogatók inkább a bővítés melletti preferenciákról számoltak be, míg az ellenzéki szavazók és a nem szavazók markánsabban el-lenezték azt. A különböző keretek között a korábban meglévő pártpozíciót tá-

mogatóknak erős hatása volt, míg a preferált párt véleményével szembeni érvek nem gyakoroltak szignifikáns hatást. Az egymással versengő keretek esetében a csoportok közötti pártpolitikai megosztottság tovább szélesedett.

KONKLÚZIÓ

A Riker-elméletből megtanultuk, hogy bár mind a retorika, mind a heresztetika mindenütt jelenlévő jelenség a közvélemény-formálás folyamatában, nincsenek általános szabályok, amelyek meghatározzák hatékonyságukat: ez egy „művészet, nem tudomány”. Az esetlegesség és az intuíció robusztus szerepét a művészet-metafora segítségével emeljük ki. Riker (1996) a dominancia elvét megfogalmazva mégis arra törekedett, hogy mintákat vagy szabályszerűségeket tárjon fel ebben a folyamatban. Jerit (2008) és Wedeking (2010) tovább mentek a retorika, illetve a heresztetika nagyobb hatékonyságát biztosító feltételek pontosításában. Tanulmányunk ehhez a szakirodalomhoz kíván hozzájárulni azzal, hogy további betekintést nyújt a polgárok retorikai vagy heresztetikai érvekkel történő közpolitikai döntéshozásának feltételeiről és korlátairól. Mielőtt rátérnénk munkánk hozzájárulására, ki kell fejtenünk a tanulmány néhány korlátját. Először is, bár célunk az volt, hogy átfogó elemzést nyújtsunk egy gondosan kiválasztott esetről, a jelen kutatás csak egyetlen esetet vizsgált. Másodsor, a különböző kérdéscsoportoknak és irányoknak az érvelésben betöltött szerepére való összpontosításunk viszonylag hosszú és összetett kezelési szövegeket érintett, ami hozzájárulhat a „zajosabb” eredményekhez (Liu–Wronski, 2018). Ez magyarázhatja egyes együtthatók csekély szignifikanciáját. Ezért különböző esetekre és mintákra vonatkozó jövőbeli tanulmányokra lenne szükség az eredményeink finomításához vagy pontosításához.

Az első fontos elméleti hozzájárulásunk az, hogy fogalmilag megkülönböztetünk nyílt és trade-off-os keretezési helyzeteket. Vagyis a kutatásunk bebizonyította, hogy a helyzet szerkezete számít. Ez a fogalmi megkülönböztetés hasznosnak bizonyult abban, hogy választ adjunk az első kutatási kérdésünkre (RQ1). A szerkezetileg eltérő keretezési helyzetek különböző „lehetőségstruktúrákat” biztosítanak a retorika és a heresztetika számára és viszszaemlékező támpontot adnak a korábbi kutatások kétértelmű eredményeihez (Chong–Druckman, 2013). Míg a trade-off-os helyzetekben tervezett kísérleti kutatások a heresztetika, azaz az új dimenzióban történő ellenkeretezés robusztus hatását mutatták (pl. a tüntetéses kísérlet), addig a mi kutatásunk feltárta, hogy nyílt keretezési helyzetben a retorika – a heresztetika helyett vagy azzal együtt is – erős hatást gyakorolhat, olyan kontingens tényezők miatt, mint a keretek erőssége vagy a célcsoportok mögöttes attitűdjei és pártidentitása (lásd a döntési preferenciák jelentős változását azon válaszadók esetében,

akik a ProEnv ConEnv keretkombinációt kapták). Így a mi kísérletünk is megerősíti Jerit és Wedeking eredményeit, miszerint a heresztetikának nincs minden helyzetben érvényesülő hatása. A nyílt és trade-off-os keretezési helyzetek fogalmi megkülönböztetése ugyanakkor lehetőségeket is kínál további kutatások számára, amelyekben érdemes lehet a két keretezési helyzetet meghatározó tényezőket részletesebben is feltárni.

Kísérleti kutatásunkban az eredmények csak részben igazolták azt a feltételezésünket, hogy a kísérletünkhöz felépített eset valóban egy nyílt helyzet volt. A kezelés előtti attitűdök és a DP közötti kapcsolatokat vizsgálva az eredmények arra utalnak, hogy a kezdeti attitűdök és a konkrét politikai kérdésben való preferencia között csak gyenge kapcsolat volt (ami nyitott helyzetet feltételezne). A keretek általános hatásait vizsgálva (a 2. táblázat 2. modellje), a környezeti keretek hatásai inkább trade-off-os helyzetet modelleztek (azaz hiábavaló a környezeti keret használata, ha valaki a nukleáris kapacitásbővítés mellett van). A szuverenitás-dimenzió esetében azonban a helyzet valóban leginkább egy ideális, nyílt keretezési helyzetre hasonlított, mivel a ProSov és a ConSov-érvek egyaránt hasonlóan hatékonyak tűntek.

Kutatásunk másik jelentős hozzájárulása az, hogy az attitűdök és a DP közötti különbségtétel révén igyekeztünk túllépni a polgárok preferenciáinak endogenitás/exogenitás paradoxonján. Az első három hipotézisünkre adott válaszok áttekintése azt mutatja, hogy ez a megkülönböztetés gyümölcsöző volt. Feltételeztük, hogy a hatékony heresztetikai keretek megváltoztatták a DP-t, miközben az attitűdök változatlanok maradtak (H1a), míg a retorika esetében a DP változása a releváns attitűdök változását vonta maga után (H1b). Az eredmények nem mutatnak különbséget a retorika és a heresztetika között ebben a tekintetben; a DP változása egyik esetben sem járt a releváns attitűdök változásával. Ez azt jelenti, hogy a DP endogén módon alakul a politikai folyamatban, és hogy ebben a tekintetben a retorikai és a heresztetikai érvek egymáshoz hasonlóan működnek. Második hipotézisünkben (H2b) azt feltételeztük, hogy az erősebb mögöttes értékekhez vagy attitűdökhöz kapcsolódó érvek hatékonyabbak lesznek. Ez a hipotézis részben alátámasztást nyert, mivel azt találtuk, hogy az erős környezetvédelmi attitűdökkel rendelkezők csak az atomellenes érvekre fogékonyak, a kiegyensúlyozott attitűdökkel rendelkezők pedig a ProEnv kivételével (amely minden csoportban érintetlenül hagyta a válaszadók véleményét) minden érvre fogékonyak. A H2b részleges alátámasztása megerősíti a preferenciák exogén jellegét. Összefoglalva: az a feltételezésünk, hogy a polgárok preferenciáinak endogenitás/exogenitás paradoxonja Riker heresztetikai koncepciója és a kutatásban tett fogalmi megkülönböztetésünk (attitűd/DP) révén empirikus szinten meghaladható, igazolódott. A kutatási eredményeink szerint mind az endogén, mind az exogén tényezők fontos szerepet játszanak: míg a DP-t eredendően endogén módon a keretezés alakítja, addig az attitűdök konstansak maradnak.

Harmadszor, arra a következtetésre jutottunk, hogy a preferenciák kialakulásában a párthovatartozás mint exogén tényező hatása is, megerősítést nyert. A pártpolitikai különbségek fontosabbnak bizonyultak a keretek hatásának mérséklésében. A pártállás korlátozza, de paradox módon erősíti is a keretezés és ellenkeretezés hatását. A párthovatartozás erősíti a keretezés hatását, ha az összhangban van a csoport „eredeti” álláspontjával, de mérsékli, ha ellentmond annak (lásd a 6. táblázatot), ami azt mutatja, hogy mind a megerősítési, mind a meg nem erősítési torzítások erősen jelen vannak a pártos szavazók információfeldolgozásában. Ez alátámasztja a korábbi elméleteket és bizonyítékokat szolgáltat arra vonatkozóan, hogy egy vitatott kérdésben az egymással versengő álláspontoknak való kitettség nem vezet automatikusan kiegyensúlyozottabb érvekhez (Lodge–Taber, 2000; Redlawsk, 2002).

A kutatás korlátai a magyar eset jellegzetességéhez kapcsolódnak. Mivel a nukleáris bővítés kérdése az elmúlt években nem állt a pártok versengésének középpontjában, és a korábbi felmérésekben az ezzel kapcsolatos attitűdök hasonlóak voltak a pártcsoportok között, a pártokhoz való kötődés kivételesen erős hatását a jelenlegi magyar politika megosztottsága magyarázhatja. Magyarországot európai összehasonlításban magas fokú pártpolitikai polarizáció jellemzi (Patkós, 2019), ami azt jelenti, hogy a legtöbb politikai teljesítmény és közpolitikai kérdés nagyfokú pártpolitikai nézeteltérést mutat. A pártidentifikációnak a véleményformálásra gyakorolt hatása időben és térben kontingens. Ezért valószínűnek tűnik számunkra, hogy az eredmények csak a megosztott országokban, legalább minimális pártpolitikai relevanciával rendelkező szakpolitikai kérdések eseteire, illetve a kevésbé megosztott országokban erős pártpolitikai relevanciával rendelkező kérdésekre általánosítható.

FÜGGELÉK 1

Kezelési szövegek

Kontrollcsoport:

Magyarországon évtizedek óta működik atomenergia-előállítás, ami komoly szerepet játszik a hazai energiatermelésben. A hazai atomenergia termeléssel kapcsolatban szeretnénk megismerni a véleményét.

Kezelési csoportok:

[... előtte azonban arra kérjük, hogy olvassa el figyelmesen a következő szöveget!

Vannak, akik úgy vélekednek, hogy...

„szöveg X”

Ezzel szemben mások úgy gondolják, hogy...

„szöveg Y”]

(ProEnv)

Az energiatermelés egyik leghatékonyabb és leginkább környezetkímélő módja az atomenergia. A hazai termelés a szigorú nemzetközi ellenőrzések miatt teljesen biztonságos. A hazai atomenergia-termelés bővítése fontos egészségi és környezeti előnyökkel járna. A segítségével olyan rossz hatékonyságú, erősen szennyező szén-erőművek működését válthatjuk ki, amelyek nagyon súlyosan szennyezik a levegőt és károsítják élővizeinket.

(ConEnv)

Az atomreaktorok működése, és a keletkező veszélyes hulladék tárolása is komoly kockázatot jelent. Az európai országok az egészségügyi és környezeti kockázatok miatt sorra zárják be atomerőműveiket. A világban bekövetkezett nukleáris balesetek halálos áldozatokkal jártak, súlyos egészségi károsodásokat okoztak, továbbá a természeti környezet, a növény- és állatvilág is jelentősen sérült.

(ProSov)

A hazai atomenergia-előállítás kulcsfontosságú, mert az ország így sokkal kevésbé ráutalt a más országokból érkező földgázra és kőolajra. Nem kell tartanunk attól, hogy háború vagy más válsághelyzet miatt nem érkezik meg Magyarországra a hazai igényeket fedező szükséges mennyiségű energia. Az önállóság és függetlenség szempontjából kiemelkedően fontos, hogy ne legyünk kiszolgáltatva a külföldi energiacégeknek.

(ConSov)

Törekednünk kell arra, hogy az energiatermelésünk minél nagyobb részét hazánk határain belül, hazai nyersanyagok felhasználásával oldjuk meg. Helytelen, ha atomerőmű-fejlesztésre költünk, mert az atomerőművek működéséhez szükséges anyagok behozatala növeli más országoktól való függésünket. Az önállóság és függetlenség szempontjából kiemelkedően fontos, hogy ne legyünk kiszolgáltatva a világban zajló politikai és gazdasági válságoknak.

FÜGGELÉK 2.

A minta leíró statisztikái, kezelési csoportok szerint

	N	Átlagos Döntési Preferencia	Std. Dev. Döntési Preferencia	Kor	Nők (%)	Érettségivel rendelkezők (%)
ConEnv	154	3,32	1,86	42,15	56%	57%
ConEnv+ProEnv	154	3,64	1,86	42,06	65%	65%
ConEnv+ProSov	154	3,69	1,97	41,12	67%	70%
ConSov	154	3,59	1,84	40,81	56%	75%
ConSov+ProEnv	154	3,42	1,87	39,33	68%	73%
ConSov+ProSov	154	3,60	1,92	44,01	63%	66%
ProEnv	154	3,97	1,95	41,12	62%	73%
ProEnv+ConEnv	154	3,17	1,92	41,86	66%	73%
ProEnv+ConSov	154	3,59	1,94	39,55	59%	68%
ProSov	154	4,16	1,80	39,20	68%	75%
ProSov+ConEnv	154	3,53	2,07	40,76	58%	68%
ProSov+ConSov	154	3,79	1,88	41,25	66%	75%
Control group	152	3,68	1,87	42,37	57%	70%
Total	2000	3,63	1,92	41,2	62%	70%

FÜGGELÉK 3.

A 13 kezelés hatása a válaszadók döntési preferenciáira

	DP1_1
<i>Referenciacsoport: Kontrollcsoport</i>	
ProEnv	.296 (.218)
ConEnv	-.353 (.218)
ProSov	.478** (.218)
ConSov	-.087 (.218)
ProEnv+ConEnv	-.509** (.218)
ConEnv+ProEnv	-.041 (.218)

ProSov+ConSov	.108 (.218)
ConSov+ProSov	-.074 (.218)
ProEnv+ConSov	-.087 (.218)
ConEnv+ProSov	.011 (.218)
ProSov+ConEnv	-.145 (.218)
ConSov+ProEnv	-.256 (.218)
Constant	3.678*** (.155)
Observations	2000
R-squared	.017

OLS-regresszió a DP becslésére. A tételek regressziós együtthatók, a standard hibák zárójelben vannak. *** $p < .01$, ** $p < .05$, * $p < .1$

JEGYZETEK

- ¹ A tanulmány eredeti angol nyelvű verziója: Körösesnyei, A.–Patkós, V.–Plesz, B.–Susánszky, P. (2022): The potentials of heresthetic and rhetoric in an open framing situation: Theory and evidence from a survey experiment. *European Political Science Review*, 14 (1), 94–114. <https://doi.org/10.1017/S1755773921000321>
- ² Az ugyanabban a dimenzióban megfogalmazott ellenkeretekre utalva a különböző szerzők a „retorika” (Riker, 1986; Barker, 2002; Wedeking, 2010), a „meggyőzés” (Riker, 1986), az „elkötelezettség” (Jerit, 2008) és az „ellenérv” (Barisione, 2012) kifejezéseket használják. A megítélés dimenzióját megváltoztató keretekre utalva hasonlóan változatos címkékkel találkozunk, mint például a „manipuláció” (Riker, 1986), a „heresztetika” (Riker, 1986; Wedeking, 2010), az „értékheresztetika” (Barker, 2002), az „ellenkeretezés” (Barisione, 2012; Chong–Druckman, 2013) vagy egyszerűen „keretezés” (Jerit, 2008). A félreérthetőség elkerülése érdekében mi a tanulmányunkban inkább a Riker-féle eredeti megkülönböztetést követjük, azaz a retorika és a heresztetika fogalmait használjuk a két stratégia megnevezésére.
- ³ Maga Riker is hangsúlyozta, hogy a két fogalom között van némi összefonódás abban az értelemben, hogy a heresztetika retorikai eszközöket is alkalmazhat (Riker, 1986: 34. és 1996: 9–10.; lásd még Wedeking, 2010: 618–619.). Bár elismerjük azt az érvet, hogy a retorika mindenütt jelen van a politikai vitákban, és így a megítélés dimenzióját megváltoztató (azaz heresztetikai) ellenérvek elkerülhetetlenül tartalmazhatnak retorikai elemeket, mi a retorikát csak szigorú értelemben használjuk, hogy egy konkrét stratégiát jelöljünk, amelyik az eredeti dimenzióban folytatott politikai vitában való részvételre támaszkodik.

- ⁴ Jerit (2008) többdimenziós egészségügyi reform elemzése mindkét típusú helyzetet magában foglalja, bár a szerző nem reflektál erre a problémára. Eredményei szerint a két oldal gazdasági, a reform komplexitása, az egészségügyi helyzet válsága és a reform költségei dimenziókban folytatott ellenérveket, míg a status quo, a biztonság és a túl nagy kormányzat dimenziókban csak az egyik oldal dominált.
- ⁵ Mivel a heresztetika „egy kérdés (...) megítélési dimenzióinak kiemeltségét (*saliency*) manipulálja” (Riker, 1983, 57. o.), és nem az állampolgárok attitűdjeit (Riker, 1986, 40. o.), a DP-re és az attitűdökre gyakorolt hatása eltérő.
- ⁶ A kérdés pontos megfogalmazása a következő volt: „Az [országban] felhasznált villamos energia mekkora részét kellene az egyes energiaforrásokból előállítani?”. A válaszok egy ötfokozatú skálán 1-től 5-ig terjedtek, a magasabb értékek nagyobb elutasítást jeleztek. Az atomenergia támogatottsága közepes (3,11 pont); a szén elutasítottabb energiaforrás (3,53 pont), míg a napenergia a legkevésbé elutasított. (1,51 pont).
- ⁷ A forrás hitelességét gyakran vizsgálják a keretezési szakirodalomban, azzal a következtetéssel, hogy a hírközlő szerepe fontos a keretezési folyamat során. A Riker (1986) által feltárt, és általunk tovább részletezett megítélés dimenziójának megváltoztatása (MDM), érvelésünk szerint egy olyan univerzális manipulációs stratégia, amely a vezető személyiségétől függetlenül is értelmezhető. Ez a megközelítés kívül maradt a mi vizsgálatunk keretein, mert úgy véljük, hogy nincs jelentősége a keretezési helyzet szerkezetére (nyílt vagy trade-off-os), ugyanakkor korlátozhatja a keretezés általános hatását. A probléma áthidalására a keretezett érveinket a következő mondatokkal kezdtük: „Egyesek azt állítják, hogy ...” és „Ezzel szemben mások úgy vélik, hogy ...”, üresen hagyva az üzenetközvetítők kilétét.
- ⁸ A szuverenitáshoz való hozzáállással kapcsolatos kérdések a következők voltak: Mennyire tartja fontosnak, hogy Magyarország önálló legyen a legfontosabb stratégiai ágazatokban? Mennyire tartja fontosnak, hogy Magyarország önállóan dönthessen a legfontosabb gazdasági kérdésekben? Mennyire tart attól, hogy Magyarország túlságosan függ más országoktól az energiaellátás tekintetében?
- A környezetvédelmi attitűdökre vonatkozó kérdések a következők voltak: Mennyire tart attól, hogy az emberi tevékenység visszafordíthatatlan környezeti károkat okoz? Mennyire ért egyet azzal az érveléssel, hogy a nemzeti költségvetésből többet kellene környezetvédelemre fordítani? Mennyire tartja fontosnak a környezetszennyezés csökkentését és a természetes élőhelyek védelmét? A szuverenitással kapcsolatos attitűdök esetében, a másik két szemponttal való gyenge korrelációja miatt, a harmadik kérdés kimaradt a faktorból.

IRODALOM

- Barker, D. C. (2002): *Rushed to Judgment: Talk Radio, Persuasion, and American Political Behavior*. New York, Columbia University Press.
- Barisione, M. (2012): Framing a deliberation. Deliberative democracy and the challenge of framing processes. *Journal of Public Deliberation*, 8(1). <https://doi.org/10.16997/jdd.124>.

- Bolsen, T.–J. N. Druckman–F. L. Cook (2014): The influence of partisan motivated reasoning on public opinion. *Political Behavior*, 36 (2): 235–262.
- Broockman, D. E.–D. M. Butler (2017): The causal effects of elite position-taking on voter attitudes: field experiments with elite communication. *American Journal of Political Science*, 61 (1): 208–221.
- Budge, I. (2015): Issue emphases, saliency theory and issue ownership: a historical and conceptual analysis. *West European Politics*. 38 (4): 761–777.
- Campbell, A.–P.E. Converse–W. E. Miller–Stokes (1960): *The American Voter*. New York–London, John Wiley & Sons, Inc.
- Chan, M. S.–C.R. Jones–K. Hall Jamieson–D. Albarracín (2017): Debunking: a meta-analysis of the psychological efficacy of messages countering misinformation. *Psychological Science*, 28 (11): 1531–1546.
- Chong, D. (2013): Degrees of rationality in politics. In: L. Huddy–D. O. Sears–J.S. Levy (eds.): *The Oxford Handbook of Political Psychology*. Oxford, Oxford University Press, 96–129.
- Chong, D.–J. N. Druckman (2007): Framing public opinion in competitive democracies. *American Political Science Review*, 101 (4): 637–655.
- Chong, D.–J. N. Druckman (2013): Counterframing effects. *The Journal of Politics*. 75 (1): 1–16.
- Claassen, R. L.–M. J. Ensley (2016): Motivated reasoning and Yard-sign-stealing partisans: Mine is a Likable Rogue, Yours is a Degenerate criminal. *Political Behavior*, 38 (2): 317–335.
- Dahl, R. A. (1956): *A Preface to Democratic Theory* (Vol. 10). Chicago, University of Chicago Press.
- Disch, L. (2011): Toward a mobilization conception of democratic representation. *American Political Science Review*, 105 (1): 100–114.
- Downs, A. (1957): *An Economic Theory of Democracy* (1st edn.). New York, Harper and Row.
- Druckman, J. N. (2001): On the limits of framing effects: who can frame? *The Journal of Politics*. 63 (4): 1041–1066.
- Druckman, J. N.–A. Lupia (2000): Preference formation. *Annual Review of Political Science*, 3 (1): 1–24. <https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.3.1.1>.
- Druckman, J. N.–E. Peterson–R. Slothuus (2013): How elite partisan polarization affects public opinion formation. *American Political Science Review*, 107 (01): 57–79. <https://doi.org/10.1017/S0003055412000500>.
- Entman, R. M. (1993): Framing: toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, 43 (4): 51–58.
- European Social Survey (2017): *Data File Edition 2.1. NSD – Norwegian Centre for Research Data, Norway – Data Archive and Distributor of ESS Data for ESS ERIC*. <https://doi.org/10.21338/NSD-ESS8-2016>.
- Jerit, J. (2008): Issue framing and engagement: rhetorical strategy in public policy debates. *Political Behavior*, 30 (1): 1–24.
- Lecheler, S.–C. H. de Vreese (2013): What a difference a day makes? The effects of repetitive and competitive news framing over time. *Communication Research*, 40 (2): 147–175.
- Lewandowsky, S.–U. K. Ecker–C. M. Seifert–N. Schwarz–J. Cook (2012): Misinformation and its correction: continued influence and successful debiasing. *Psychological Science in the Public Interest*, 13 (3): 106–131.

- Liu, M.–L. Wronski (2018): Trap questions in online surveys: results from three web survey experiments. *International Journal of Market Research*, 60 (1): 32–49.
- Lodge, M.–C. S. Taber (2000): Three steps toward a theory of motivated political reasoning. In: A. Lupia–M. D. McCubbins–S. L. Popkin (eds.): *Elements of Reason: Cognition, Choice, and the Bounds of Rationality*. New York, Cambridge University Press, 183–213.
- MVM (2017): *MVM Paks Nuclear Power Plant Ltd*. MVM. Retrieved from <http://mvm.hu/mvm-group/mvm-paks-nuclearpower-plant-ltd/?lang=en>
- Nelson, T. E.–R. A. Clawson–Z. M. Oxley (1997): Media framing of a civil liberties conflict and its effect on tolerance. *American Political Science Review*, 91 (3): 567–583.
- Paine, S. C. (1989): Persuasion, manipulation, and dimension. *The Journal of Politics*, 51 (1): 36–49.
- Patkós V. (2019): *Szekértáborharc. Eredmények a politikai megosztottság okairól és következményeiről (Results on the causes and consequences of partisan polarization)*. Budapest, TK PTI–Napvilág.
- Petrocik, J. R.–W.L. Benoit–G. J. Hansen (2003): Issue ownership and presidential campaigning, 1952–2000. *Political Science Quarterly*, 118 (4): 599–626.
- Redlawsk, D. P. (2002): Hot cognition or cool consideration? Testing the effects of motivated reasoning on political decision making. *The Journal of Politics*, 64 (4): 1021–1044.
- Riker, W. H. (1982): *Liberalism against Populism* (Vol. 34). San Francisco, WH Freeman.
- Riker, W. H. (1983): Political theory and the art of heresthetics. In: A. W. Finifter (ed.): *Political Science: The State of the Discipline*. Washington, American Political Science Association, 47–67.
- Riker, W. H. (1986): *The Art of Political Manipulation*. New Haven, Yale University Press.
- Riker, W. H. (1996): The core of campaigning: rhetoric and heresthetic. In: J. Mueller–R. Calvert–R. Wilson (eds.): *The Strategy of Rhetoric: Campaigning for the American Constitution*. New Haven, Yale University Press, 3–11.
- Slothuus, R. (2016): Assessing the influence of political parties on public opinion: the challenge from pretreatment effects. *Political Communication*, 33 (2): 302–327.
- Sniderman, P. M.–S. M. Theriault (2004): The structure of political argument and the logic of issue framing. In: W. E. Saris–P. M. Sniderman (eds.): *Studies in Public Opinion: Attitudes, Nonattitudes, Measurement Error, and Change*. Princeton, Princeton University Press, 133–165.
- Taber, C. S.–D. Cann–S. Kucsova (2009): The motivated processing of political arguments. *Political Behavior*, 31 (2): 137–155. <https://doi.org/10.1007/s11109-008-9075-8>.
- Wedeking, J. (2010): Supreme court litigants and strategic framing. *American Journal of Political Science*, 54 (3): 617–631.
- Zaller, J. (1992): *The Nature and Origins of Mass Opinion*. New York, Cambridge University Press.